

Knihovní systém – problém správné volby

Barbora Ramajzlová*
ramajzlo@vc.cvut.cz

Abstrakt: Volba nového knihovního systému je aktuálním problémem, před kterým stála nebo stojí většina knihoven. Příspěvek se snaží upozornit na faktory a předpoklady, které ovlivňují výběr nového knihovního systému. Shrnuje zkušenosti a poznatky jako východiska pro správné rozhodnutí o změně knihovního systému.

Klíčová slova: příprava dokumentu, zpracování textu, MS Word

1 Úvod

Volba knihovního systému, ostatně jako každá jiná volba, není jednoduchou záležitostí. Byť by byla dobře připravená, vždy nastanou nějaké nepředvídané situace, vždy je málo času a vždy vyvstanou pochybnosti o její správnosti. Neexistuje žádný návod „jak správně vybrat knihovní systém“, ani tento příspěvek si neklade za cíl vytvořit návod či doporučení, jak dospět ke správné volbě. Výběr knihovního systému vyžaduje, vedle dalších faktorů, řadu zkušeností, řadu znalostí, hodně peněz a hodně odvahy. Pokusme se na celý problém podívat podrobněji.

2 Zkušenosti

Každá knihovna má v současné době zkušenosti s provozem některého knihovního systému (snad až na ty úplně malé či ještě menší, které pro tento účel vynecháme), měla by tedy mít i zkušenost s jeho výběrem. Jenže jakou zkušenost? Zkušenost s výběrem prvního systému. V první polovině 90. let minulého století, kdy většina knihoven u nás začínala s procesem automatizace, bylo zkušeností velmi málo, takže volba knihovního systému podléhala často zjednodušenému řešení – převzít systém, který už někdo měl a bylo možné tedy převzít jeho zkušenosti. V knihovnách chyběli knihovníci s dostatečnou erudicí, chyběli „počítačníci“, takže se ponejvíce spoléhalo na ty, kteří u nás systémy vytvářeli – producenty – nebo na distributory v případě zahraničních systémů. Další zkušenosti pak ukázaly, že zájmy těchto lidí nejsou, a ani nemohou být zcela totožné se zájmy knihovníků. Ukázal se nutný požadavek, aby na straně knihovny (kupující) byli dostatečně kvalifikovaní lidé, kteří mohou být rovnocennými partnery pro firmy, zabývající se knihovním softwarem (prodávající). Tento požadavek (i zkušenost) je stále více platný. V rámci prvního výběru měli všichni možnost nabýt vlastní zkušenosti. A nemusely to být vždy jenom vlastní zkušenosti. Vzhledem k tomu, že knihovnická komunita u nás je poměrně malá, nebylo a není těžké získávat reference od kolegů – dobré i špatné. Průměrná životnost knihovního systému u nás se může pohybovat zhruba kolem 10-15 let; to je ve světě informačních technologií velmi dlouhá doba, během níž se ve světě objeví zcela jistě řada nových technologií a přístupů [1]. Je tedy zřejmé, že je čas na změnu. Sumarizace zkušeností by měla být základem pro druhou volbu – přechod na nový systém, příp. na vyšší verzi stávajícího systému.

3 Znalosti

O tom, že znalosti při výběru a zavádění knihovního systému hrají významnou roli, není pochyb. Jaké konkrétní znalosti jsou v této činnosti důležité? Základem je jistě dobrá znalost

* České vysoké učení technické v Praze, Výpočetní a informační centrum, Zikova 4, 166 35 Praha 6-Dejvice

knihovnických procesů a dobrá znalost informačních technologií. Faktorů, které ovlivňují proces výběru je pochopitelně mnohem víc. Předpokladem úspěšné volby je přesná znalost současného stavu knihovny, znalost a schopnost stanovení realizovatelných cílů, dobrá znalost prostředí, ve kterém knihovna působí, dobrá znalost lidí, se kterými změnu budeme realizovat. Jistě by se dalo pokračovat, ale smyslem této poznámky o znalostech není jejich výčet. Význam znalostí je zde zdůrazňován proto, že jedině s jejich určitou sumou lze odpovědně vybrat systém, který bude odpovídat našim požadavkům. Ostatně jen stanovení požadavků na očekávaný systém vyžaduje hodně znalostí i poznatků. Je tedy zřejmé, že výběr systému je týmová práce, protože nelze předpokládat, že uvedené znalosti budou v hlavě jednoho člověka. Vedoucí knihovník, který je za výběr odpovědný, by se měl umět obklopit schopnými lidmi, sestavit takový tým, kde budou rovnocenně zastoupeni knihovníci i odborníci z oblasti informačních technologií. Nemusí to být vždy nutně jen pracovníci dané knihovny, je možné zvolit i formu „nákupu odborníků“. V tomto případě je třeba pamatovat na to, že to jsou externí pracovníci, kteří sami nebudou navržené změny realizovat či provozovat, což může být jistým úskalím. A poslední poznámka: míra znalostí o daném problému vede k nezávislosti v rozhodování. A to je při jakékoliv volbě velmi podstatné.

4 Peníze

Otázka finanční je při výběru knihovního systému velice významná, ale paradoxně často bývá v pořadí důležitosti přeceňovaná nebo nedoceňovaná. Je pravda, že peníze jsou vždy na prvním místě, ale většina zřizovatelů knihoven je již natolik obeznámena s vývojem v oblasti informačních technologií, že dokáže pochopit omezenou životnost software. Dokonce i pochopí, že když se pro knihovnu jednou systém koupí, že jej časem, právě s ohledem na vývoj, bude třeba vyměnit, příp. zakoupit vyšší verzi stávajícího systému. Financování nového systému nemusí být nutně z prostředků dané organizace, existují dnes i další zdroje, ze kterých lze čerpat. Sehnat peníze tímto způsobem je pracnější – představuje to obvykle vytvoření projektu, který musí být rozumně koncipován a dobře napsán. S určitou nadsázkou lze říci, že jednorázově se peníze na nový knihovní systém vždycky najdou. Jiným problémem, u kterého lze cítit nedocnění, jsou další poplatky, které se od počáteční investice odvíjejí. Jsou to roční poplatky, které vyplývají ze smluvního vztahu mezi dodavatelem systému a zřizovatelem knihovny (o technické podpoře, o softwarové podpoře aj.). Jsou to další poplatky, které vznikají s rozšiřováním funkcí či služeb, poplatky, které ne vždy dobře předvídáme, ale které jsou skoro vždy financovány pouze „z našeho“. Takže otázku peněz je třeba řešit komplexně – ne pouze, kolik stojí pořízení systému, ale zvážit, zda cena za systém nevyvolá vyšší náklady v dalších letech a tušit, kde se na tyto náklady najdou peníze. V neposlední řadě je třeba uvažovat, zda nevzniknou další náklady na personální zabezpečení. Lze jen doufat, že už je všeobecně známo (hlavně u našich nadřízených), že když zakoupíme nákladný software, neznamená to, že ušetříme pracovní kapacity. A když je ušetříme, pak zcela určitě ne na místech systémových knihovníků a techniků.

5 Odvaha

Volba nového systému předpokládá určitou odvahu, a to nejenom v rozhodování při výběru. Přejít na nový systém je procesem, který zasáhne všechny činnosti a všechny pracovníky. Stávající systém všichni dobře znají, pracovní postupy jsou rozdané jako karty. A přece je třeba se rozhodnout pro změnu, protože cílem je uživatel, kterému chceme poskytovat lepší a komfortnější služby.

6 Od analýzy ke změně

Domnívám, že je nošením dříví do lesa připomínat, že volbě systému musí předcházet důkladná analýza stávajícího stavu knihovny. Přesto mi nedá neupozornit na některé skutečnosti, protože bohužel, stále ještě řada knihovníků uvažuje o přechodu na nový systém bez toho, že by zvažovala provedení analýzy stávajícího stavu. Základní myšlenka v této fázi by měla znít: sebelepší (nový) systém nezmění nedostatky, se kterými se potýkám. Problémy, které nejsou řešeny v stávajícím systému, se pouze přenesou (a mnohdy s velkými obtížemi) do nové praxe. Dobře provedenou analýzou zjistíme, jaký systém vlastně potřebujeme a stanovíme cíle. Vedle toho se ukáže, v jakém stavu se nachází knihovna. Analýza by měla ukázat např. v jakém stavu jsou data. Není šťastné, když se na zásadní nedostatky přijde teprve při konverzi dat do nového systému. Stojí to čas a peníze. V každém případě je nutné analyzovat organizaci a režim práce až na jednotlivé postupy, protože taková revize je pak dobrým východiskem pro návrh změn.

7 Další důležité podmínky úspěšného přechodu na nový systém

7.1 Vybrat systém optimalizovaný pro možnosti knihovny.

Z hlediska financí

Je třeba neuvažovat pouze výši počáteční investice, ale všechny další náklady, jak již bylo zmíněno. Z určitého hlediska je dobré se podívat na nabízený systém jako na zboží (nejsme tak bohatí, abychom mohli kupovat laciné věci a naopak – není pravda, že nejdražší je nejlepší).

Z hlediska velikosti

Toto hledisko není snad třeba komentovat. Velikost fondu, počet uživatelů, objem výpůjček, roční přírůstek atd. jsou jisté faktory, které již předem vymezují mantinely výběru.

Z hlediska pracovní kapacity

Toto hledisko sice souvisí s velikostí knihovny, ale je důležité z jiného důvodu, než je pouhý počet pracovníků. S výměnou knihovního systému neměníme stávající pracovníky. Je důležité si uvědomit jejich kvalifikaci a složení, dokázat si představit jejich „hranice možností“.

7.2 Dobře připravit smlouvu s dodávající firmou.

Tento bod je velice důležitý a je v zájmu obou stran, aby nebyl „bodem neuralgickým“. Pro optimalizaci smluvních podmínek je sice možné využít odborníky (právník, ekonom), ale je třeba si uvědomit, že velkou část práce musí odvést knihovník. Když se tak nestane, i tak lze postupovat, je to ke škodě věci. Smlouva je velmi podstatná pro úspěch celé práce, protože vytváří právní rámec, ve kterém se můžeme po jejím uzavření pohybovat, a to i poměrně dlouhou dobu, kdy nás může jenom mrzet, že jsme nedokázali vyjednat vhodné smluvní podmínky. Smlouva se netýká pouze „koupě“ vlastního systému, součástí je smluvní vztah o další podpoře a spolupráci. Tento vztah bývá nazýván různě, neliší se pouze názvem, i obsah této „zákaznické“ podpory může být rozdílný. Je důležité se důkladně seznámit se všemi podmínkami, které dodavatel předloží a zvážit jejich reálnost.

7.3 Dobře připravit pracovníky na změnu systému.

Úspěšnost volby systému a jeho zavedení do praxe závisí na lidech, a to nejenom na těch, kteří tvoří výběrový a realizační tým, ale na všech pracovnících v provozu knihovny. Je nesmírně důležité je včas informovat a zaujmout pro připravované úkoly. Je třeba je zapojovat je do konkrétních úkolů během fáze přechodu, dát prostor jejich návrhům změn. Je nutné postavit časový a věcný harmonogram implementace tak, aby měli dostatek času na zvládnutí

nových pracovních postupů. Nebránit se opakovaným školením a individuálním konzultacím, které pomohou upevnit jejich znalosti a dají pracovníkům pocit jistoty, že přechod na nový systém zvládl.

8 Závěr

Je jistě řada dalších požadavků, na které je třeba pamatovat při výběru systému. Záměrně zde nebyly zmiňovány ty požadavky, které se týkají vlastností knihovního systému – spolehlivost, robustnost, výkonnost, modernost a perspektivnost systému, otázka standardů atd. Okruh těchto požadavků dnes patří do základních podmínek nutných pro výběr, což je zřejmé i z výběrových řízení, které knihovny, resp. jejich zřizovatelé vypisují.

Správná volba knihovního systému je pro knihovnu důležitá z hlediska jejího dalšího rozvoje. Je třeba si uvědomit, že klíčovým zdrojem rozhodujícím o tom, jak rychle a úspěšně se bude knihovna rozvíjet, není pouze nový systém, nejsou to finance, nýbrž kvalitní pracovníci.

Použitá literatura a WWW odkazy

1. BARTOŠEK, M. Systémový pohled na výběr knihovního systému nové generace a „finský model“. In *Automatizace knihovnických procesů – 8 : sborník z 8. ročníku semináře pořádaného ve dnech 24.–25. dubna 2001 v Liberci*. Praha : ČVUT, 2001. ISBN 80-01-02-366-4, s. 39-8 s.
2. PROCHÁSKOVÁ, I. Přechod na automatizovaný systém nové generace (případová studie). In *INFOS 2005 : zborník z 33. medzinárodného informatického sympózia, ktoré se koná v dňoch 25.–28. 4. 2005 v Starej Lesnej*. V tisku.